

TÜRKİYE-KUZEY AFRIKA TİCARETİNİN TEMEL KARAKTERİSTİKLERİ MAIN CHARACTERISTICS OF TRADE BETWEEN TURKEY AND NORTH AFRICA

Doç. Dr. Adem DOĞAN
Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü.
ademdogan@cumhuriyet.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye'nin Kuzey Afrika Ülkeleriyle dış ticaretinin temel karakteristiklerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda üç ana bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde Kuzey Afrika bölgesinin Dünya ticaretindeki yeri ortaya konulmaktadır. İkinci bölümde Kuzey Afrika Bölgesi'nin Türkiye dış ticaretindeki yeri belirginleştirilmeye çalışılmaktadır. Çalışmanın son bölümünde ise, Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ticaretinin ikibin yılından günümüze gelişimi ve Türkiye ile bölge ülkeleri arasında nasıl bir ticaret deseninin hüküm sürdüğü incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kuzey Afrika Ülkeleri, Dış Ticaret, Türkiye.

ABSTRACT

This study, attempts to find out the main characteristics of Turkey's foreign trade with North African countries. In the first part of the study, it is introduced the place of North Africa in the world trade. In the second part of the study, it has tried to demonstrate the place of North Africa in Turkey's foreign trade. In the last part of the study, it has examined the development of Turkey's trade with countries in the region from 2000 to the present and the trade patterns between Turkey and the countries of the region.

Key Words: North African Countries, Foreign Trade, Turkey.

1. GİRİŞ

Kuzey Afrika; Mısır, Libya, Cezayir, Tunus ve Fas olmak üzere beş ülkeden oluşan yaklaşık 170 milyon nüfusa sahip bir bölgedir. Cezayir ve Libya bölgenin doğal kaynak zenginini, Mısır, Fas ve Tunus ise, doğal kaynak fakiri ülkeleridir.

Türkiye yakın coğrafyasında bulunan Kuzey Afrika ülkeleriyle ticari ilişkilerini geliştirmek amacıyla yakın yıllarda önemli adımlar atmıştır. 2003 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi" stratejisi hazırlanmış ve bu strateji doğrultusunda birçok Afrika ülkesinde Ticaret Müşavirlikleri açılması yoluna gidilmiştir. 2005 yılı Türkiye'de Afrika Yılı ilan edilmiş, Afrika Birliği'nde Türkiye'yi stratejik ortak olarak kabul etmiştir. 2008 yılında ise, Türkiye, Afrika Kalkınma Bankası'na bölge dışı üye olarak kabul

edilmiştir. Yine Ağustos 2008’de Türkiye Afrika işbirliği zirve toplantısı İstanbul’da yapılmıştır. Bu zirve toplantısına 49 ülke katılmış Türkiye ile Afrika arasındaki işbirliği resmen onaylanmıştır. Keza, 2004 yılında Fas ve Tunus’la, 2007 yılında da Mısır’la serbest ticaret anlaşmaları yürürlüğe konulmuştur. Bütün bu adımlarla birlikte Türkiye’nin Kuzey Afrika ülkeleriyle dış ticaretinde önemli artışlar yaşanmıştır.

Arap baharı olan isimlendirilen bölgede yaşanan son jeopolitik süreç Türkiye’nin Kuzey Afrika ile ticaretini sekteye uğratsa da uzun vadeli bakıldığında Türkiye’nin bölgeyle ticaretinin artmaya devam ettiği gözlenmektedir.

Türkiye’nin Kuzey Afrika bölgesiyle dış ticaretinin temel karakteristiklerini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmanın girişi izleyen ilk bölümünde Kuzey Afrika bölgesinin dünya ticaretindeki yeri belirginleştirilmeye çalışılmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, Kuzey Afrika bölgesinin Türkiye dış ticaretinde nasıl bir yer işgal ettiğini somutlaştırma çabasına girilmektedir. Üçüncü bölümde de Türkiye’nin bölge ülkeleriyle ülke bazında dış ticaretinin iki bin yılından günümüze nasıl bir gelişim gösterdiği ve Türkiye’nin bölge ülkelere en çok ihraç ettiği ve bölge ülkelerinden en çok ithal ettiği on ürün gurubu örneğinde Türkiye ile bölge ülkeleri arasında nasıl bir ticaret deseninin hüküm sürdüğü incelenmektedir.

Çalışmada genellikle T.C. Ekonomi Bakanlığı’nın ve Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) dış ticaret verileri kullanılmıştır. Türkiye’nin Kuzey Afrika Ülkelerine en çok ihraç ettiği ve en çok ithal ettiği ürünlere ilişkin verilerde 2012 yılının dikkate alınmasının nedeni, çalışma yayına hazırladığında konuyla ilgili 2013 yılı verilerinin kesin olmayan geçici veriler olması nedeniyledir.

2. KUZEY AFRİKA BÖLGESİNİN DÜNYA TİCARETİNDEKİ YERİ

Afrika kıtasının ihracatı, hem gelişmekte olan ülkelere hem de gelişmiş ülkelere daha hızlı artmaktadır. 2001-2006 arasında Afrika’nın dünyaya ihracatı nominal değerlerle yıllık ortalama olarak yüzde 17,5 düzeyinde artış göstermiştir. Bu rakam hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkeler arasındaki ihracat artışının oldukça üzerindedir. Aynı dönemde gelişmekte olan ülkeler arasında ve gelişmiş ülkeler arasında ihracat artışı sırasıyla %11,5 ve %9,3 olarak gerçekleşmiştir. 2007-2011 arasında da benzer bir eğilim gözlenmektedir. Bu dönem de Afrika’nın ihracatı yıllık ortalama olarak hem gelişmekte olan hem de gelişmiş dünyadan daha hızlı büyümüştür. 2007-2011 arasında Afrika’nın ihracatı yüzde 12,2 artarken gelişmekte olan ülkelerin ve gelişmiş ülkelerin ihracatları sırasıyla %9,9 ve %7,4 artmıştır. Benzer bir durum Afrika’nın dünyadan ithalatı içinde geçerlidir yani nominal değerlerle Afrika’nın ithalatı hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerin yaptıkları ithalattan daha hızlı büyümektedir (UNCTAD, 2013: 10).

Dış ticaretindeki hızlı büyümeye rağmen Afrika hala dünya ticaretinde küçük bir oyuncu durumundadır. 2000-2010 arası on yıllık dönemde Afrika'nın dünya ihracatındaki payının %2,8 dünya ithalatındaki payının ise, %2,5 düzeyinde gerçekleştiği gözlenmektedir. Aynı dönemde Kuzey Afrika bölgesinin dünya ihracatındaki payı %1 dünya ithalatındaki payı ise, %0,9 düzeyinde gerçekleşmiştir. Önceki on yıla (1990-1999) göre 2000-2010 arası on yıllık dönemde Kuzey Afrika'nın dünya ihracatındaki payının arttığı (%0,8' den %1'e) arttığı dünya ithalatındaki payının ise değişmediği gözlenmektedir (UCTAD, 2013: 12).

Kuzey Afrika bölgesinin ana ticaret ortağının Avrupa Birliği (AB) olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü 2012 yılı itibariyle Kuzey Afrika'nın toplam ihracatının %59,4'ü AB'ye yapılırken, Kuzey Afrika'nın toplam ithalatının %43'ü AB'den yapılmıştır. Kuzey Afrika'nın AB'den sonra en fazla ithalat yaptığı ikinci ülke ise Çin'dir. 2012 yılı itibariyle Kuzey Afrika'nın toplam ithalatının %8,74'ü Çin kaynaklıdır (WTO, 2013).

Tekil ülkeler çerçevesinde değerlendirildiğinde, Kuzey Afrika bölgesinde 2012 yılı itibarıyla dünya mal ihracatında en yüksek paya (%0,39) sahip ülkenin Cezayir, en düşük paya (%0,09) sahip ülkenin ise, Tunus olduğu görülmektedir. Keza, aynı yıl itibarıyla dünya mal ithalatında en yüksek paya (%0,37) sahip Kuzey Afrika ülkesi Mısır iken, en düşük paya (%0,12) sahip Kuzey Afrika ülkesi Libya'dır. Hizmet ürünleri ticareti açısından bakıldığında ise, 2012 yılı itibarıyla dünya hizmet ürünleri ihracatında ve ithalatında en yüksek paya (sırasıyla %0,49 ve %0,37) sahip Kuzey Afrika ülkesinin Mısır, en düşük paya sahip Kuzey Afrika ülkesinin ise, (sırasıyla, %0,00 ve %0,12) Libya olduğu görülmektedir (WTO, 2013).

Ülkelerin dış ticarete bağımlılıklarını ölçmede geleneksel olarak kullanılan yöntem, ülkenin mal ve hizmet ihracat ve ithalat değerinin kendi gayri safi yurt içi hâsılası içindeki payının ölçülmesidir. Bu oran ne derece yüksek olursa, o ülkenin dış ticarete bağımlılığının da o ölçüde yüksek olduğu kabul edilmektedir (Seyidoğlu, 2009: 4). Bu kıstasla değerlendirildiğinde 2010-2012 itibarıyla Kuzey Afrika'nın dış ticarete bağımlılığı en yüksek olan ülkesinin Tunus (104,2) olduğu görülmektedir. Dış ticarete bağımlılık açısından yüksekten düşüğe olmak üzere Kuzey Afrika ülkeleri Tunus, Libya (96,1), Fas (81,6), Cezayir (66,8), Mısır (46,3) şeklinde sıralanmaktadır (WTO, 2013).

Tablo 1'den izlenebileceği gibi, 2012 yılı itibarıyla Kuzey Afrika bölgesinde en fazla ihracat yapan ülke Cezayir'dir. En fazla ithalat yapan ülke ise, Mısır'dır. Cezayir ve Libya dış ticaret bilançosu fazlasına sahipken diğer üç ülkenin dış ticaret bilançosu açık vermektedir.

Tablo 1. Kuzey Afrika Bölgesinde Toplam İhracat ve İthalatta Ülkelerin Payı (2012)

Ülkeler	İhracat		İthalat	
	Değer (milyon dolar)	Bölgedeki Payı	Değer (milyon dolar)	Bölgedeki Payı
Cezayir	74.330	30,5	58.490	23,8
Fas	34.533	14,1	51.358	20,1
Libya	62.246	25,5	23.603	9,6
Mısır	50.721	20,8	84.722	34,5
Tunus	21.915	9,0	27.553	11,2
Toplam	243.745		245.726	

Kaynak: World Trade Organization Trade Profiles 2013.

3. KUZEY-AFRİKA BÖLGESİNİN TÜRKİYE DIŞ TİCARETİNDEKİ YERİ

2000 yılında Türkiye'nin Kuzey Afrika ile yaptığı dış ticaretin (ihracat+ithalat) değeri 3.644 milyon dolar iken, bu rakam 2005 yılında 6.756, 2010 yılında 11.331, 2013 yılında ise 13.556 milyon dolara yükselmiştir. 2000 yılından 2013 yılına Türkiye'nin Kuzey Afrika'yla yaptığı dış ticarete yaklaşık 4 kat artış yaşanmıştır. Türkiye'nin bölgeyle dış ticaretinde önemli bir artış yaşanmasına rağmen, Türkiye'nin toplam dış ticaret hacminde bölgenin payının artmadığı hatta azaldığına da dikkat çekmek gerekir. Nitekim 2000 yılında Türkiye'nin toplam dış ticaret hacminde Kuzey Afrika'nın payı yaklaşık olarak %4,4 iken bu payın 2013 yılına gelindiğinde yaklaşık %3,3 düzeyine gerilediği görülmektedir. Türkiye'nin Kuzey Afrika'ya ihracatı ise, 2000 yılında 1.087 milyon dolar iken, bu rakamın 2005 yılında 2.544, 2010 yılında, 7.025, 2013 yılında ise, 14.159 milyon dolara yükseldiği görülmektedir. 2000-2013 arasında Türkiye'nin Kuzey Afrika'ya ihracatı 13 kat artmıştır. Bu artış, Türkiye'nin bölgeyle dış ticaretindeki artışın yaklaşık 4,5 katı bir artışa tekabül etmektedir. 2000-2013 arasında Türkiye'nin Kuzey Afrika'dan yaptığı ithalat ise, aynı dönemde bölgeye yapılan ihracat artışın oldukça altında bir artışla, yaklaşık 1,5 kat artış göstermiştir (Tablo: 2). 2007 yılına kadar Türkiye'nin Kuzey Afrika'dan yaptığı ithalat her yıl Türkiye'nin kuzey Afrika'ya yaptığı ihracatın üzerinde seyrederken, bu eğilimin 2007 yılıyla tersine döndüğü bu yıldan günümüze her yıl bölgeye ihracatın bölgeden ithalatın üzerinde seyrettiği gözlenmektedir. Türkiye'nin dış ticaret verileri Afrika özelinde incelendiğinde; Türkiye'nin Afrika kıtasıyla yaptığı toplam ticaretin yaklaşık %70'ini Kuzey Afrika ülkeleri ile gerçekleştirdiği görülmektedir (Sümer, 2014: 9).

Tablo 2. Türkiye'nin Kuzey Afrika'yla Dış Ticaretinin Gelişimi (2000-2013, Milyon Dolar)

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
İhracat	1.087	2.544	3.097	4.030	5.850	7.445	7.025	6.701	9.448	10.046
İthalat	2.257	4.212	4.878	3.616	5.267	3.542	4.306	3.342	3.338	3.508
Dış Ticaret Hacmi	3.344	6.756	7.975	7.646	11.117	10.987	11.331	11.714	15.487	13.554

Kaynak: <http://ekonomi.gov.tr/index...> (Erişim Tarihi: 17.02.2014).

2013 yılı itibarıyla Türkiye'nin Kuzey Afrika bölgesinde en fazla ticaret yaptığı ülkenin Mısır olduğu görülmektedir. Bu ülkeyi sırasıyla Libya, Cezayir, Fas ve Tunus izlemektedir. Mısır'ın Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmindeki payının %1,2, Türkiye'nin Kuzey Afrika ile dış ticaretindeki payının ise yaklaşık olarak %35,6 düzeyinde olduğu görülmektedir. (Tablo: 3).

Tablo 3. 2013 Yılı İtibarıyla Türkiye'nin Dış Ticaretinde Kuzey Afrika Ülkelerinin Payı

Ülkeler	Türkiye ile Dış Ticareti (Milyon Dolar)	Türkiye'nin Toplam Dış Ticaret Hacmindeki Payı (%)	Türkiye'nin Kuzey Afrika Bölgesi ile Dış Ticaretindeki Payı (%)
Mısır	4.831	1,2	35,6
Libya	3.058	0,8	22,5
Cezayir	2.717	0,7	20,0
Fas	1.766	0,4	13,0
Tunus	1.182	0,3	8,7
Toplam	13.554	3,3	100

Kaynak: <http://ekonomi.gov.tr/index...> (Erişim Tarihi: 28.02.2014).

2013 yılı itibarıyla Türkiye'nin Kuzey Afrika'ya bölgesine yaptığı ihracatın bölge ülkelerine dağılımına bakıldığında, en yüksek payın yaklaşık %32 ile Mısır'a ait olduğu görülmektedir. Bu ülkeyi sırasıyla, Libya, Cezayir, Fas ve Tunus izlemektedir. Türkiye'nin Kuzey Afrika bölgesinden yaptığı ithalatın bölge ülkelerine dağılımına bakıldığında da yine en yüksek pay yaklaşık %46,5 ile Mısır'a aittir. Mısır'ı sırasıyla Cezayir, Fas, Libya ve Tunus izlemektedir. Türkiye'nin toplam ihracatında Kuzey Afrika'nın payı yaklaşık olarak %6,6 iken, toplam ithalatındaki payı ise yaklaşık olarak %1,3 düzeyindedir. Türkiye'nin toplam ihracatında %1'in üzerinde paya sahip olan Kuzey Afrika bölgesi ülkeleri Mısır, Libya ve Cezayir iken, Türkiye'nin toplam ithalatında Kuzey Afrika ülkelerinin hepsinin payının %1'in altında olduğu dikkat çekmektedir (Tablo: 4).

Tablo 4. 2013 Yılı İtibarıyla Türkiye'nin İhracat ve İthalatında Kuzey Afrika Ülkelerinin Payı

Ülkeler	Türkiye'nin Toplam İhracatındaki Payı (%)	Türkiye'nin Kuzey Afrika'ya İhracatındaki Payı (%)	Türkiye'nin Toplam İthalatındaki Payı (%)	Türkiye'nin Kuzey Afrika'dan İthalatındaki payı (%)
Mısır	2,10	31,88	0,64	46,43
Libya	1,81	27,44	0,18	8,66
Cezayir	1,31	19,93	0,28	20,35
Fas	0,78	11,88	0,22	16,30
Tunus	0,58	8,88	0,11	8,23
Kuzey Afrika	6,61		1,39	

Kaynak: <http://ekonomi.gov.tr/index...> (Erişim Tarihi: 28.02.2014).

4. TÜRKİYE'NİN KUZAY AFRIKA ÜLKELERİ İLE DIŞ TİCARETİ

Bu bölümde Türkiye'nin Kuzey Afrika ülkeleriyle dış ticaretinin ikibin yılından günümüze gelişimi ve Türkiye ile bölge ülkeleri arasında nasıl bir ticaret desenin geçerli olduğu tekil ülke düzeyinde incelenecektir.

4.1. Türkiye-Mısır Dış Ticareti

Mısır Afrika kıtasında Güney Afrika Cumhuriyeti ve Nijerya'dan sonra üçüncü büyük ekonomidir. Gelişmekte olan Mısır ekonomisi önemli ölçüde dış ticaret açığı vermekle birlikte, bu açık, turizm, Süveyş Kanalı ve işçi gelirleriyle kapatılmaya çalışılmaktadır. Ülke ekonomisinin en önde gelen sektörleri petrol sanayi, hazır giyim ve tekstildir. Bu sektörleri çelik, çimento, kimya ve ilaç sektörleri izlemektedir. Turizm, doğal gaz ve Süveyş Kanalı gelirleri ekonominin lokomotifi durumundadır (Taştepe Bilgi, 2013: 3).

2005-2012 yılları arasında ortalama olarak %5 büyüyen Mısır'ın 2012 yılı itibariyle GSYİH' sının 257 milyar dolar olduğu görülmektedir. 2012 yılı itibarıyla 69 milyar dolarlık ithalatıyla dünyanın en büyük 44. ithalatçısı, 29 milyar dolarlık ihracatıyla da dünyanın en büyük 66. ihracatçısı durumundadır (WTO, 2013: 60).

2012 yılı verilerine göre, Mısır'ın en fazla ihracat yaptığı ülke İtalya'dır. Bu ülkeyi Hindistan, ABD, S. Arabistan, Türkiye ve Libya izlemektedir. Mısır'ın en fazla ithalat yaptığı ülke ise, Çin Halk Cumhuriyetidir. Çin'den sonra en fazla ithalat yapılan ülkeler ise, ABD, Almanya, Rusya, Ukrayna ve Türkiye olarak sıralanmaktadır. Türkiye, Mısırın en fazla ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında beşinci, en fazla ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında ise, altıncı sırada yer almaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014a:7).

Mısır'ın en fazla ihraç ettiği ürün grubu mineral yakıtlardır. Ülke ihracatının yaklaşık üçte biri (%30,2) mineral yakıtlardan oluşmaktadır. Kıymetli taş ve madenler, gübreler, plastik-kauçuk ve mamulleri ile elektrikli makine ve cihazlar en fazla ihraç edilen diğer ürün grupları olarak sıralanmaktadır. Ülkenin en fazla ithal ettiği ürün grubu yine mineral yakıtlardan oluşurken, bu ürün grubunu nükleer reaktör, makine ve cihazlar, hububat, demir-çelik, elektrikli makine ve cihazlar izlemektedir (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014a: 6).

Türkiye ile Mısır arasındaki ticaretin 2000 yılından günümüze seyri tablo 5'te sergilenmektedir. 2000-2013 arasında Türkiye'nin Mısır'la dış ticareti yaklaşık 9 kat artış göstererek, 517 milyon dolar düzeyinden 4 milyar 830 milyon dolar düzeyine yükselmiştir. Aynı dönemde Türkiye'nin Mısır'a ihracatı da yaklaşık 8,5 kat

artmıştır. Sözkonusu dönemdeki her yılda Türkiye'nin Mısır'a ihracatı, bu ülkeden ithalatının üzerinde gerçekleştiğinden dış ticaret dengesi Türkiye lehine fazla vermektedir. Türkiye ile Mısır arasında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması'nın Mart 2007'de yürürlüğe girmesiyle, Mısır'ın Türk meşeli ürünlere uyguladığı gümrük vergilerinin kademeli olarak indirilmesinin kararlaştırılması ve Türkiye'nin Mısır'a başlattığı Ro-Ro seferleri Türkiye'nin Mısır'a ihracatının daha da artmasına yol açacaktır (Berksoy, 2012: 113).

Tablo 5. Türkiye-Mısır Dış Ticareti (2000-2013, Milyon Dolar)

Yıllar	Türkiye'nin İhracatı	Türkiye'nin İthalatı	Dış ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi
2000	376	141	517	235
2001	421	92	513	329
2002	326	118	444	208
2003	346	189	535	157
2004	473	255	728	218
2005	687	267	954	420
2006	709	393	1.102	316
2007	903	653	1.556	250
2008	1.426	886	2.312	540
2009	2.599	642	3.241	1.957
2010	2.251	926	3.177	1.325
2011	2.759	1.382	4.141	1.377
2012	3.680	1.342	5.022	2.338
2013	3.201	1.629	4.830	1.572

Kaynak: <http://ekonomi.gov.tr/index...> (Erişim Tarihi: 25.04.2014).

2012 yılı verilerine göre, Türkiye'nin Mısır'a en fazla ihraç ettiği ürün grubu, petrol ve petrolden elde edilen ürünlerdir. Bu ürünlerin bu ülkeye yapılan toplam ihracattaki payı %41,4'tür. Türkiye'nin Mısır'dan en fazla ithal ettiği ürün grubu ise tekstil ürünleridir. Bu ürün grubunun Türkiye'nin Mısır'dan yaptığı toplam ithalat içerisindeki payı ise %15,7 civarındadır. En çok ticareti yapılan ürünler açısından bakıldığında Türkiye Mısır ticaretinde endüstri içi ticaretin önemli bir yer işgal ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim, petrol, petrolden elde edilen ürünler, demir ve çelik, tekstil ürünleri ve giyim eşyası ürün grupları Türkiye'nin Mısır'a toplam ihracatının %64,2'sini oluştururken, aynı ürün grupları Türkiye'nin Mısır'dan toplam ithalatının %42,'sını teşkil etmektedir (Tablo: 6).

Tablo 6. Türkiye'nin Mısır'a İhracatındaki ve Mısır'dan İthalatındaki İlk 10 Ürün Grubu (2012)

İhracattaki İlk 10 Ürün			İthalattaki İlk 10 Ürün		
Ürün Adı	Değer (milyon dolar)	Pay (%)	Ürün Adı	Değer (milyon dolar)	Pay (%)
Petrol, Petrolden Elde Edilen Ürünler	1.525	41,4	Tekstil Ürünleri	211	15,7
Demir ve Çelik	533	14,4	Petrol, Petrolden Elde Edilen Ürünler	188	14,0
Tekstil Ürünleri	264	7,1	İlk Şekillerde	171	12,7

			Plastikler		
Demir, Çelik, Bakır, Nikel, Alüminyum ve Diğer Adi Metallerden Eşya	130	3,5	İnorganik Kimyasal Ürünler	161	11,9
Elektrik Makineleri, Cihazları ve Aletleri	104	2,8	Giyim Eşyası ve Bunların Aksesuarları	88	6,5
Kağıt, Karton ve Kağıt Hamurundan Eşya	91	2,4	Başka Yerde Belirtilmeyen Kimyasal Maddeler ve Ürünler	82	6,1
Giyim Eşyası ve Bunların Aksesuarları	85	2,3	Demir ve Çelik	79	5,8
Diğer Genel Endüstri Makine/Cihazların Aksamları	81	2,2	Organik Kimyasal Ürünler	50	3,7
Meyve ve Sebzeler	76	2,0	Mineral Kimyasal Gübreler	47	3,5
Kauçuk ve Kauçuktan Eşya	66	1,7	Demir İhtiva Etmeyen Madenler	42	3,1
Liste Toplamı	2.953	80,2	Liste Toplamı	1.119	83,3
Ülke toplamı	3.680	100,0	Ülke Toplamı	1.342	100,0

Kaynak TÜİK, <http://rapor.tuik.gov.tr/rwservlet?diyticaretdb2=&report=IHT0130.RDF&p-ko...> (Erişim tarihi: 26.06.2014)

Türkiye ile Mısır arasındaki ticarete günümüz itibariyle en önemli ürün inşaat demiridir. Küresel krizin dünya ticaretini kısıtladığı 2009 yılında dahi Türkiye'nin Mısır'a, yaklaşık olarak 1 milyar dolarlık inşaat demiri ihraç etmesi önemli bir gelişmedir. Mısır'ın inşaat demiri üretimi, talebini karşılayacak düzeyde değildir. Hızla çoğalan genç bir nüfusa sahip bulunan ülkede, orta gelir düzeyinde bulunanların sayısının ve kentleşmenin giderek artması nedeniyle büyük bir konut ihtiyacı bulunmaktadır. Gelecek 10-15 yıllık dönemde her yıl ortalama 600-800 bin konut üretileceği tahmin edilmektedir. Şu an itibariyle ülkede 3 milyon konut eksiği bulunduğu ifade edilmektedir. Mevcut durumda üretilen konutlar, hızla artan nüfus göz önüne alındığında ihtiyacı karşılamaktan çok uzaktır. Ülkenin büyük konut ihtiyacının uzun yıllar devam edecek olması göz önüne alındığında, Mısır'ın inşaat demiri ithal etmeye devam edeceği anlaşılmaktadır (Taştepe Bilgi, 2013: 23).

4.2. Türkiye-Libya Dış Ticareti

Libya, küçük nüfusu ve enerji sektöründen elde edilen gelirler sayesinde kişi başına düşen milli gelir bakımından Afrika'nın en zengin ülkelerinden biridir. Ülke ekonomisinin temel belirleyicisi hidrokarbonlardır. Ülkenin ihracat gelirlerinin %95'i, kamu gelirlerinin %90'ı ve GSMH'sının %25'i hidrokarbonlardan (petrol, doğalgaz) oluşmaktadır (Sezgin, 2013a: 4).

2005-2009 yılları arasında ortalama olarak %4 büyüyen Libya'nın 2009 yılı itibarıyla GSYİH' sının 62 milyar dolar olduğu görülmektedir¹. 2012 yılı itibarıyla 62 milyar dolarlık ihracatıyla dünyanın en büyük 53. ihracatçısı, 23 milyar dolarlık ithalatıyla da dünyanın en büyük 73. ithalatçısı durumundadır. Dış ticaretin GSYİH'ya oranının %96 düzeyinde olduğu Libya ekonomisi, dışa açık bir ekonomi manzarası çizmektedir (WTO, 2013: 109).

2012 yılı verilerine göre, Libya'nın en fazla ihracat yaptığı ülke İtalya'dır. Bu ülkeyi Almanya, Çin Halk Cumhuriyeti, Fransa ve İspanya izlemektedir. Libya'nın en fazla ithalat yaptığı ülke yine İtalya'dır. İtalya'dan sonra en fazla ithalat yapılan ülkeler ise, Çin Halk Cumhuriyeti, Türkiye, Mısır, G. Kore ve Yunanistan olarak sıralanmaktadır. Türkiye, Libya'nın en fazla ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında onsekizinci, en fazla ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında ise, üçüncü sırada yer almaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014b: 7).

Libya'nın en fazla ihraç ettiği ürün grubu mineral yakıtlar ve mineral yağlardır. Ülke ihracatının hemen hemen tümü (%99,4) mineral yakıtlardan ve mineral yağlardan oluşmaktadır. Demir çelik ve inci, kıymetli taş ve metal mamulleri ihraç edilen diğer ürün grupları olarak sıralanmaktadır. Ülkenin en fazla ithal ettiği ürün grubu yine mineral yakıtlardan ve mineral yağlardan oluşurken, bu ürün grubunu motorlu kara taşıtları, nükleer reaktörler, elektrikli makine ve cihazlar ve hububat izlemektedir (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014b: 6).

Türkiye ile Libya arasındaki ticaretin 2000 yılından günümüze seyri tablo 7'de sergilenmektedir. İki ülke arasındaki dış ticaret hacmi 2000 yılında 881 milyon dolar düzeyinde iken, bu rakamın 2013 yılı itibarıyla yaklaşık 3,5 kat artarak 3 milyar 57 milyon dolar düzeyine yükseldiği görülmektedir. Keza, Türkiye'nin, Libya'ya ihracatı 2000 yılındaki 96 milyon dolar düzeyinden yaklaşık 28,5 kat artışla 2013 yılı itibarıyla 2 milyar 753 milyon dolar düzeyine yükselmiştir. 2000-2013 döneminde Türkiye'nin Libya'ya ihracatının önceki yıla göre azaldığı yıllar 2001 ve 2011 yıllarıdır. İlk yıl Türk ekonomisinin kriz yılı ikinci yıl ise Libya'da siyasi istikrarsızlığın en üst düzeyde olduğu yıl olarak dikkati çekmektedir. Diğer yıllarda Türkiye'nin bu ülkeye ihracatının önceki yıla göre arttığı görülmektedir. Türkiye'nin Libya ile dış ticaret dengesi 2000 ve 2001 yıllarında açık verirken, 2002 yılından günümüze her yıl fazla vermiştir.

---

¹ Ülkedeki siyasi karışıklık ve belirsizlikler dolayısıyla 2009 sonrası GSYİH rakamları gerçekçi değildir.

Tablo 7. Türkiye-Libya Dış Ticareti (2000-2013, Milyon Dolar)

Yıllar	Türkiye'nin İhracatı	Türkiye'nin İthalatı	Dış ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi
2000	96	786	882	-690
2001	67	848	915	-781
2002	165	42	207	123
2003	255	68	323	187
2004	337	83	420	254
2005	384	195	579	189
2006	489	241	730	248
2007	643	260	903	383
2008	1.074	336	1.410	738
2009	1.799	357	2.156	1.442
2010	1.932	426	2.358	1.506
2011	748	140	888	608
2012	2.140	416	2.556	1.722
2013	2.753	304	3.057	2.449

Kaynak: <http://ekonomi.gov.tr/index...> (.Erişim Tarihi: 25.04.2014).

2012 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Libya'ya ihracatında ilk sırayı demir ve çelik ürün grubu almaktadır. Bu ürünlerin bu ülkeye yapılan toplam ihracattaki payı %16,5'tir (Tablo:8).

Tablo 8. Türkiye'nin Libya'ya İhracatındaki ve Libya'dan İthalatındaki İlk 10 Ürün Grubu (2012)

<i>İhracattaki İlk 10 Ürün</i>			<i>İthalattaki İlk 10 Ürün</i>		
<i>Ürün Adı</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>	<i>Ürün Adı</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>
Demir ve Çelik	354	16,5	Petrol, Petrolden Elde Edilen Ürünler	218	52,4
Elektrik Makineleri, Cihazları ve Aletleri	202	9,4	Petrol Gazları, Doğal Gaz ve Diğer Mamul Gazlar	72	17,3
Tekstil Ürünleri	181	8,4	Demir ve Çelik	61	14,6
Mobilya	165	7,7	Altın, Parasal Olmayan (altın madeni ve konsantreleri hariç)	50	12,0
Başka Yerde Belirtilmeyen Çeşitli Mamul Eşyalar	137	6,4	İşlenmemiş Kösele, Deri, Kürk	3	0,7
Demir, Çelik, Bakır, Nikel, Alüminyum ve Diğer Adi Metallerden Eşya	120	5,6	Demir İhtiva Etmeyen Madenler	2,4	0,5
Hububat ve Hububat Ürünleri	117	5,4	Balıklar ve Diğer Deniz Ürünleri	2	0,4
Taş, Alçı, Çimento, Amyant, Cam, Seramik vb Maddeden Eşya.	101	4,7	Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer Eşyalar ve Para	1,3	0,3
Giyim Eşyası ve Bunların Aksesuarları	99	4,6	Demir, Deniz, Havayolu Taşıtları ile	1,1	0,2

			Bunların Aksam ve Parçaları		
İlk Şekilde Olmayan Plastikler	62	2,8	Metal Cevherleri, Döküntüleri, Hurdaları	0,7	0,1
Liste Toplamı	1.538	71,8	Liste Toplamı	411,5	98,9
Ülke toplamı	2.140	100,0	Ülke Toplamı	416	100,0

Kaynak TÜİK, <http://rapor.tuik.gov.tr/rwservlet?diŝticaretb2=&report=IHT0130.RDF&p-ko...> (Erişim tarihi: 26.06.2014).

Bölgede yer alan Türk müteahhit firmalarının da bolluğu bu sektöre ilişkin ciddi bir talebin varlığını göstermektedir. Libya'da faaliyet gösteren Türk müteahhitlik firmalarının üstlendiği projelerin tutarı 15 milyar dolar civarındadır (Ergün ve İnanlı: 2011: 5). Türkiye'nin Libya'dan en fazla ithal ettiği ürün grubu ise petrol, petrolden elde edilen ürünlerdir. Bu ürün grubunun Türkiye'nin Libya'dan yaptığı toplam ithalat içerisindeki payının %52,4 olduğu görülmektedir. Bu ürün grubuna Türkiye'nin Libya'dan en fazla ithal ettiği ikinci ürün grubu olan petrol gazları, doğal gaz ve diğer mamul gazlar dâhil edildiğinde, Türkiye'nin Libya'dan ithalatının yaklaşık %70'nin petrol ve doğalgaz temelli doğal kaynak ürünleri olduğu gözükmektedir (Tablo: 8).

4.3. Türkiye-Cezayir Dış ticareti

Cezayir, büyük doğalgaz yataklarına ve diğer hidrokarbonlara sahip, alt orta gelirli bir ülkedir. Hidrokarbonlar sektörü ekonominin temel taşı olup, ülke ihracat gelirlerinin %98'ini ve GSYİH'sının yaklaşık %46'sını sağlamaktadır (Sezgin, 2013b: 3). Dünyada onuncu en büyük doğal gaz rezervlerine sahip olan Cezayir, dünyanın altıncı büyük doğalgaz ihracatçısıdır. Petrol rezervleri bakımından da dünyanın en büyük on altıncı ülkesidir (Sümer, 2014: 45).

2005-2012 yılları arasında ortalama olarak %3 büyüyen Cezayir'in 2012 yılı itibarıyla GSYİH' sının 208 milyar dolar olduğu görülmektedir. 2012 yılı itibarıyla 71 milyar dolarlık ihracatıyla dünyanın en büyük 50. ihracatçısı, 47 milyar dolarlık ithalatıyla da dünyanın en büyük 54. ithalatçısı durumundadır. (WTO, 2013: 9).

2012 yılı verilerine göre, Cezayir'in en fazla ihracat yaptığı ülke ABD'dir. Bu ülkeyi İtalya, İspanya, Fransa ve Kanada izlemektedir. Cezayir'in en fazla ithalat yaptığı ülke ise, Fransa'dır. Fransa'dan sonra en fazla ithalat yapılan ülkeler ise, Çin Halk Cumhuriyeti, İtalya, İspanya ve Almanya olarak sıralanmaktadır. Türkiye, Cezayir'in en fazla ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında dokuzuncu, en fazla ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında ise, yedinci sırada yer almaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014c: 6).

Cezayir'in en fazla ihraç ettiği ürün grubu mineral yakıt ve yağlardır. Ülke ihracatının hemen hemen tümü (%98,4) sözkonusu ürünlerden oluşmaktadır. Ülkenin en fazla ithal ettiği ürün grubunu ise, motorlu kara taşıtları oluştururken, elektriksiz makine ve cihazlar, demir çelik ve elektrikli makineler ve cihazlar izlemektedir (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014c: 5).

Türkiye ile Cezayir arasındaki ticaretin 2000 yılından günümüze seyri tablo 9'da sergilenmektedir. Türkiye'nin Cezayir'e ihracatı 2000 yılındaki 383 milyon dolar seviyesinden yaklaşık 5 kat artışla 2013 yılında 2 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. Diğer taraftan kayıt dışı ekonomi kapsamında değerlendirilen bavlul ticareti yoluyla da yıllık yaklaşık 100-150 milyon dolar tutarında bir ihracat gerçekleştirildiği tahmin edilmektedir. Bunun yanı sıra İspanya, Fransa ve İtalya limanları üzerinden ülkemiz menşeli malların re-export yoluyla veya Magrep Birliği üyesi ülkelere transit olarak Cezayir'e geldiği ve bu ticaretin yıllık toplamının yaklaşık 300-350 milyon dolar civarında bir rakama ulaştığı tahminleri sözkonusudur (Turkishtime, 2013: 14). Cezayir'den ithalat ise, 2013 yılı itibarıyla 714 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu rakamın 2000 yılındaki 1,1 milyar dolarlık ithalat seviyesinden daha düşük olduğu dikkat çekmektedir. 2000'li yılların başlarında Cezayir'le ticaretinde genellikle açık veren Türkiye'nin 2000'li yılların ortalarından itibaren sürekli fazla verdiği gözlenmektedir.

Tablo 9. Türkiye-Cezayir Dış Ticareti (2000-2013, Milyon Dolar)

Yıllar	Türkiye'nin İhracatı	Türkiye'nin İthalatı	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi
2000	383	1.192	1.575	-809
2001	421	1.063	1.484	-642
2002	514	558	1.072	-44
2003	573	501	1.074	72
2004	806	626	1.432	180
2005	807	862	1.669	-55
2006	1.020	719	1.739	301
2007	1.231	944	2.175	287
2008	1.613	1.588	3.201	25
2009	1.780	769	2.549	1.011
2010	1.504	1.068	2.572	436
2011	1.470	1.150	2.620	320
2012	1.813	925	2.738	888
2013	2.003	714	2.717	1.289

Kaynak: <http://ekonomi.gov.tr/index...> (Erişim Tarihi: 30.02.2014).

2012 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Cezayir'e ihracatında ilk sırayı motorlu kara taşıtları almaktadır. Bu ülkeye yapılan toplam ihracatın yaklaşık beşte birini kara ulaşım araçları oluşturmaktadır. Bu ürün grubundan sonra en çok ihraç edilen ürün grupları, demir ve çelik, elektrikli makine ve cihazlar ve metallere nihai ürünler olarak sıralanmaktadır. Türkiye'nin Cezayir'den en fazla ithal ettiği ürün grubu ise,

petrol gazları, doğal gaz ve diğer gazlar grubudur. Bu ürün grubunu, petrol ve petrolden elde edilen ürünler takip etmektedir. Bu iki ürün grubunun Türkiye'nin Cezayir'den yaptığı toplam ithalat içerisindeki payının oldukça yüksek (yaklaşık %98) olduğu görülmektedir (Tablo: 10). Türkiye genellikle Cezayir'e imalat ürünleri satmakta bu ülkeden ise doğal kaynak ürünleri satın almaktadır.

Tablo 10. Türkiye'nin Cezayir'e İhracatındaki ve Cezayir'den İthalatındaki İlk 10 Ürün Grubu (2012)

<i>İhracattaki İlk 10 Ürün</i>			<i>İthalattaki İlk 10 Ürün</i>		
<i>Ürün Adı</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>	<i>Ürün Adı</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>
Motorlu Kara Taşıtları	392	21,6	Petrol Gazları, Doğal Gaz ve Diğer Gazlar	846	91,4
Demir ve Çelik	211	11,6	Petrol, Petrolden Elde Edilen Ürünler	58	6,2
Elektrik Makine ve Cihazlar	152	8,3	Mineral Kimyasal Gübreler	7	0,7
Metallerden Nihai Ürünler	127	7,0	Hayvansal ve Bitkisel Gübreler	3	0,3
Giyim Eşyası ve Aksesuarları	117	6,4	Giyim Eşyası ve Bunların Aksesuarları	2	0,2
Tekstil Ürünleri	98	5,4	İşlenmiş Deri ve Köseleler	1,7	0,1
Değişik Sanayi Kollarında Kullanılan Makine ve Cihazlar	94	5,1	İnorganik Kimyasal Ürünler	1,5	0,1
Belirli Sanayi Kollarında Kullanılan Makine ve Cihazlar	90	4,9	Altın, Parasal Olmayan (Altın Madeni ve Konsantreleri Hariç)	1,4	0,1
Metal İşleme Makineleri	50	2,7	Kağıt-Karton ve Kağıt-Karton Esaslı Mamuller	0,3	0,0
Metal Dışı Mineral Mamuller	37	2,0	Demir İhtiva Etmeyen Madenler	0,3	0,0
Liste Toplamı	1.368	75,4	Liste Toplamı	921,2	99,5
Ülke Toplamı	1.813	100,0	Ülke Toplamı	925	100,0

Kaynak: TÜİK, <http://rapor.tuik.gov.tr/rwservlet?disticaretdb2=&report=IHT0130.RDF&p-ko...> (Erişim tarihi: 26.06.2014)

4.4. Türkiye-Fas Dış Ticareti

Dünya'nın en büyük fosfat yataklarına sahip olan Fas, ekonomisini tarım, imalat, balıkçılık ve turizm sektörü gelirleri ve dış ülkelerde çalışan Faslıların ülkeye getirdikleri dövizlerle ayakta tutmaktadır. Orta gelir düzeyinde bir ülke olan Fas'ta son on yılda ekonominin tarım ve fosfat sektörlerine bağımlılığı azalmış, imalat ve hizmet sektörlerinin GSYH'daki payları artmıştır. (Özden, 2013: 3).

2005-2012 yılları arasında ortalama olarak %5 büyüyen Fas'ın 2012 yılı itibariyle GSYİH'ının 96 milyar dolar olduğu görülmektedir. 2012 yılı itibarıyla 21,5 milyar

dolarlık ihracatıyla dünyanın en büyük 71. İhracatçısı, 44,5 milyar dolarlık ithalatıyla da dünyanın en büyük 56. İthalatçısı durumundadır. (WTO, 2013: 128).

2012 yılı verilerine göre, Fas'ın en fazla ihracat yaptığı ülke Fransa'dır. Bu ülkeyi, İspanya, Brezilya, Hindistan ve ABD izlemektedir. Fas'ın en fazla ithalat yaptığı ülke ise, İspanya'dır. İspanya'dan sonra, en fazla ithalat yapılan ülkeler, Fransa, Çin Halk Cumhuriyeti, ABD ve S. Arabistan olarak sıralanmaktadır. Türkiye, Fas'ın en fazla ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında onuncu, en fazla ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında ise, dokuzuncu sırada yer almaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014d: 7).

Fas'ın en fazla ihraç ettiği ürün grubu elektrikli makine ve cihazlardır. Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları ve gübreler diğer başlıca ihraç ürünleridir. Ülkenin en fazla ithal ettiği ürün grubunu ise, mineral yakıtlar ve yağlar oluştururken, bu ürünü nükleer reaktörler, ve elektrikli makine ve cihazlar izlemektedir (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014d: 6).

Tablo 11'den izlenebileceği gibi, Türkiye'nin Fas'a ihracatı 2000 yılındaki 70 milyon dolar seviyesinden yaklaşık 17 kat artışla 2013 yılında 1 milyar dolar seviyesini aşmıştır. 2000-2013 arasında sadece 2009 yılı hariç olmak üzere Türkiye'nin Fas'a ihracatının her yıl bir önceki yıla göre arttığı gözlenmektedir. Fas'tan ithalat ise, 2000 yılındaki 72 milyon dolar seviyesinden yaklaşık 8 kat artışla 572 milyon dolar seviyesine yükselmiştir. 2000-2013 arasında Fas'tan ithalatın bir önceki yıla göre azaldığı yıllar Türkiye'nin söz konusu dönemde sırasıyla %5,7 ve %4,8 küçüldüğü 2001 ve 2009 yıllarıdır (T.C. Ekonomi Bakanlığı: 2013: 109). 2000-2013 arasında Türkiye ile Fas ticaretinde 2000 yılı dışında ticaret dengesinin Türkiye lehine olduğu görülmektedir.

Tablo 11. Türkiye-Fas Dış Ticareti (2000-2013, Milyon Dolar)

Yıllar	Türkiye'nin İhracatı	Türkiye'nin İthalatı	Dış ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi
2000	70	72	142	-2
2001	98	38	136	60
2002	138	68	206	70
2003	180	76	256	104
2004	330	105	435	225
2005	370	143	513	223
2006	551	173	724	378
2007	721	198	919	523
2008	957	360	1.317	597
2009	600	234	834	366
2010	623	396	1.019	227
2011	920	419	1.339	501
2012	1.016	429	1.445	583
2013	1.193	572	1.765	621

Kaynak: <http://ekonomi.gov.tr/index...> (Erişim Tarihi: 30.02.2014).

2012 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Fas'a ihracatında ilk sırayı tekstil ürünleri almaktadır. Bu ülkeye yapılan toplam ihracatın yaklaşık beşte birini tekstil ürünleri oluşturmaktadır. Bu ürün grubundan sonra en çok ihraç edilen ürün grupları, demir ve çelik, motorlu kara taşıtları ve elektrik makine ve cihazları olarak sıralanmaktadır. Türkiye'nin Fas'dan en fazla ithal ettiği ürün grubu ise, inorganik kimyasallardır. Türkiye'nin bu ülkeden ithalatının yaklaşık üçte birini inorganik kimyasallar oluşturmaktadır. Bu ürün grubunu, hayvansal ve bitkisel gübreler ile demir ihtiva etmeyen madenler takip etmektedir. (Tablo: 12)

Tablo 12. Türkiye'nin Fas'a İhracatındaki ve Fas'dan İthalatındaki İlk 10 Ürün Grubu (2012)

<i>İhracattaki İlk 10 Ürün</i>			<i>İthalattaki İlk 10 Ürün</i>		
<i>Ürün Adı</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>	<i>Ürün Adı</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>
Tekstil Ürünleri	213	20,9	İnorganik Kimyasal Ürünler	125	29,1
Demir ve Çelik	160	15,7	Hayvansal ve Bitkisel Gübreler	68	15,8
Motorlu Kara Taşıtları	139	13,6	Demir İhtiva Etmeyen Madenler	42	9,7
Elektrik Makineleri, Cihazları	76	7,4	Giyim Eşyası ve Bunların Aksesuarları	42	9,7
Demir, Çelik, Bakır, Nikel, Alüminyum ve Diğer Adi Metallerden Eşya	68	6,6	Kâğıt Hamuru ve Kullanılmış Kâğıt	28	6,5
Diğer Genel Endüstri Makine/Cihazların Aksamları	50	4,9	Petrol, Petrolden Elde Edilen Ürünler	25	5,8
Başka Yerde Belirtilmeyen Çeşitli Mamul Eşyalar	42	4,1	Altın, Parasal Olmayan (Altın Madeni ve Konsantreleri Hariç)	23	5,3
Özelliği Olan Belirli Sanayiler İçin Makineler ve Aksamları	32	3,1	Elektrik Makineleri, Cihazları	20	4,6
Kauçuk ve Kauçuktan Eşya	23	2,2	Motorlu Kara Taşıtları	17	3,9
Hububat, Hububat Ürünleri	20	1,9	Tekstil Ürünleri	6	1,3
Liste Toplamı	823	81,0	Liste Toplamı	376	87,6
Ülke Toplamı	1.016	100,0	Ülke Toplamı	429	100,0

Kaynak: TÜİK, <http://rapor.tuik.gov.tr/rwservlet?disticaretdb2=&report=IHT0130.RDF&p-ko...> (Erişim tarihi: 26.06.2014)

4.5. Türkiye-Tunus Dış Ticareti

Tunus ekonomisi, tarımdan, madencilığe, petrolden turizme kadar uzanan geniş bir yelpazeye sahiptir. Dünya fosfat üretiminde ilk sıraları alan Tunus, fosfatı işleyerek

fosforik asit ve gübreye dönüştürmektedir. Ülkede petrol ve gaz üretilmektedir. İmalat sektöründe ise, tekstil ve deri ürünleri en önemli ihrac kalemlerini oluşturmaktadır. Üretimde ve ihracatta fosfatın ve petrolün ağırlığının giderek azaldığı ülkede tekstil, gıda işleme ve elektrikli ürünlerin ağırlığının ise, giderek arttığı gözlenmektedir (Sümer, 33).

2005-2012 yılları arasında ortalama olarak %3 büyüyen Tunus'un 2012 yılı itibariyle GSYİH' sının 45,6 milyar dolar olduğu görülmektedir. 2012 yılı itibarıyla 17 milyar dolarlık ihracatıyla dünyanın en büyük 74. ihracatçısı, 24,5 milyar dolarlık ithalatıyla da dünyanın en büyük 70. ithalatçısı durumundadır. (WTO, 2013: 185).

2012 yılı verilerine göre, Tunus'un en fazla ihracat yaptığı ülke Fransa'dır. Bu ülkeyi, İtalya, Almanya, ABD ve İspanya izlemektedir. Tunus'un en fazla ithalat yaptığı ülke ise Fransa'dır. Fransa'dan sonra, en fazla ithalat yapılan ülkeler, İtalya, Almanya, Çin ve İspanya olarak sıralanmaktadır. Türkiye, Tunus'un en fazla ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında on dördüncü, en fazla ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında ise, sekizinci sırada yer almaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014e: 6). Tunus'un en fazla ihrac ettiği ürün grubu elektrikli makine ve cihazlardır. Mineral yakıtlar ve yağlar, örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları ve örme giyim eşyası ve aksesuarları, diğer başlıca ihrac ürünleridir. Ülkenin en fazla ithal ettiği ürün grubunu ise, mineral yakıt ve yağlar oluştururken, bu ürün grubunu elektrikli makine ve cihazlar, nükleer reaktörler ve motorlu kara taşıtları izlemektedir T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014e: 5).

Tablo 13'den izlenebileceği gibi, Türkiye'nin Tunus'a ihracatı 2000 yılındaki 162 milyon dolar seviyesinden yaklaşık 5,5 kat artışla 2013 yılında 892 milyon dolar seviyesini yükselmiştir.

Tablo 13. Türkiye-Tunus Dış Ticareti (2000-2012, Milyon Dolar)

Yıllar	Türkiye'nin İhracatı	Türkiye'nin İthalatı	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi
2000	162	65	227	97
2001	141	73	214	68
2002	121	72	193	49
2003	220	98	318	122
2004	256	100	356	156
2005	295	117	412	178
2006	325	150	475	175
2007	530	230	760	300
2008	778	365	1.143	413
2009	646	235	881	411
2010	714	281	995	433
2011	802	250	1.052	552
2012	797	196	993	601
2013	892	289	1.181	603

Kaynak: <http://ekonomi.gov.tr/index...> (Erişim Tarihi: 30.02.2014).

2000-2013 arasında 2001, 2002 ve 2009 yılları dışında diğer yıllarda Türkiye'nin Tunus'a ihracatının her yıl bir önceki yıla göre arttığı gözlenmektedir. Tunus'tan ithalat ise, 2000 yılındaki 65 milyon dolar seviyesinden yaklaşık 4,5 kat artışla 289 milyon dolar seviyesine yükselmiştir. 2000-2013 arasında Türkiye ile Tunus ticaretinde ticaret dengesinin sürekli Türkiye lehine olduğu görülmektedir.

Tablo 14'te, Tunus'la en fazla ticaretini yaptığımız ürünler verilmiştir.

Tablo 14. Türkiye'nin Tunus'a İhracatındaki ve Tunus'tan İthalatındaki İlk 10 Ürün Grubu (2012)

<i>İhracattaki İlk 10 Ürün</i>			<i>İthalattaki İlk 10 Ürün</i>		
<i>Ürün Adı</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>	<i>Ürün Adı</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>
Tekstil Ürünleri	168	21,0	Mineral Kimyasal Gübreler	68	34,6
Motorlu Kara Taşıtları	101	12,6	Petrol, Petrolden Elde Edilen Ürünler	34	17,3
Giyim Eşyası ve Bunların Aksesuarları	94	11,7	İnorganik Kimyasal Ürünler	24	12,2
Demir ve Çelik	60	7,5	Giyim Eşyası ve Bunların Aksesuarları	14	7,1
Demir, Çelik, Bakır, Nikel, Alüminyum ve Diğer Adi Metallerden Eşya	44	5,5	Elektrik Makineleri, Cihazları ve Aletleri	10	5,1
Elektrik Makineleri, Cihazları ve Aletleri	41	5,1	Tekstil Ürünleri	5	2,5
Özelliği Olan Belirli Sanayiler İçin Makineler ve Aksamları	34	4,2	Diğer Genel Endüstri Makine/Cihazların Aksamları	5	2,5
Diğer Genel Endüstri Makine/Cihazların Aksamları	25	3,1	Meyve ve Sebzeler	3	1,5
Başka Yerde Belirtilmeyen Çeşitli Mamul Eşyalar	22	2,7	Altın, Parasal Olmayan (Altın Madeni ve Konsantreleri Hariç)	2	1,0
Tütün ve Tütün Ürünleri	18	2,2	Başka Yerde Belirtilmeyen İşlenmiş Deri ve Köseleler	2	1,0
Liste Toplamı	607	76,1	Liste Toplamı	167	85,2
Ülke Toplamı	797	100,0	Ülke Toplamı	196	100,0

Kaynak: TÜİK, <http://rapor.tuik.gov.tr/rwservlet?diesticaretdb2=&report=IHT0130.RDF&p-ko...> (Erişim tarihi: 26.06.2014)

2012 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Tunus'a ihracatında ilk sırayı tekstil ürünleri almaktadır. Bu ürün grubu ihracatının Tunus'a yapılan toplam ihracattaki payı %21'dir. Tekstil ürünlerinden sonra en çok ihraç edilen ürün grupları, motorlu kara taşıtları ve giyim eşyası ve aksesuarları olarak sıralanmaktadır. Türkiye'nin

Tunus'tan en fazla ithal ettiği ürün grubu ise, mineral kimyasal gübrelerdir. Türkiye'nin Tunus'tan yaptığı toplam ithalatın üçte birini mineral kimyasal gübreler oluşturmaktadır. Bu ürün grubundan sonra bu ülkeden en fazla ithal edilen ürün gurupları petrol, petrolden elde edilen ürünler ve inorganik kimyasal ürünler olarak sıralanmaktadır. (Tablo: 14).

5. SONUÇ

Son on yılda Afrika kıtasının dış ticaretinin gerek gelişmiş gerekse de gelişmekte olan ülkeler ortalamasından daha hızlı arttığı görülmektedir. Hernekadar Afrika dünya ticaretinde küçük bir yer işgal etse de dünya ticaretindeki payı giderek artmaktadır. Kıtanın geneli için geçerli olan bu durumun Kuzey Afrik'a bölgesi için de geçerli olduğu gözlenmektedir. Nitekim Kuzey Afrika bölgesinin dünya ihracatındaki payı 2000-2010 arası on yıllık dönemde önceki on yıla göre artış göstermiştir.

Kuzey Afrika bölgesinin ana ticaret ortağı Avrupa Birliği'dir. 2012 yılı itibariyle Kuzey Afrika'nın dış ticaretinin yaklaşık %51'i Avrupa Birliği ile gerçekleştirilmiştir. Bölgenin en fazla ihracat yapan ülkesi Cezayir, en fazla ithalat yapan ülkesi ise Mısır'dır. Keza bölgenin dış ticarete bağımlılığı en yüksek ülkesi Tunus, en düşük ülkesi ise, Mısır'dır.

2000-2013 arasında Türkiye'nin Kuzey Afrika'yla yaptığı dış ticarete yaklaşık 4 kat artış yaşanmıştır. Türkiye'nin bölgeyle dış ticaretinde önemli bir artış yaşanmasına rağmen, Türkiye'nin toplam dış ticaret hacminde bölgenin payının 2000 yılına göre artmadığı gözlenmektedir. 2013 yılı itibariyle Türkiye'nin toplam ihracatında Kuzey Afrika'nın payı yaklaşık olarak %6,6 iken, toplam ithalatındaki payı ise yaklaşık olarak %1,3 düzeyindedir. Aynı yıl itibariyle Türkiye'nin Kuzey Afrika bölgesinde en fazla ticaret yaptığı ülke Mısır'dır. Mısır'ın Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmindeki payı %1,2 iken, Türkiye'nin Kuzey Afrika ile dış ticaretindeki payı ise yaklaşık olarak %35,6 düzeyindedir.

2000-2013 arasında Türkiye'nin Mısır'la dış ticareti yaklaşık 9 kat, Mısır'a ihracatı da yaklaşık 8,5 kat artmıştır. Söz konusu dönemdeki her yılda dış ticaret dengesi Türkiye lehine fazla vermiştir. 2012 yılı verilerine göre, Türkiye'nin Mısır'a en fazla ihraç ettiği ürün grubu, petrol ve petrolden elde edilen ürünler iken Mısır'dan en fazla ithal ettiği ürün grubu ise tekstil ürünleridir. Türkiye Mısır ticaretinde endüstri içi ticaret önemli bir yer işgal ettiğini söylemek mümkündür.

Türkiye'nin, Libya'ya ihracatı 2000-2013 yılları arasında yaklaşık 28,5 kat artış göstermiştir. Türkiye'nin Libya ile dış ticaret dengesi 2000 ve 2001 yıllarında açık verirken, 2002 yılından günümüze her yıl fazla vermiştir. 2012 verilerine göre,

Türkiye'nin, Libya'ya en fazla ihraç ettiği ürün grubu demir ve çelik, bu ülkeden en fazla ithal ettiği ürün grubu ise petrol, petrolden elde edilen ürünlerdir. Türkiye Libya'ya genellikle imalat ürünleri ihraç ederken petrol ve doğalgaz temelli doğal kaynak ürünleri ithal etmektedir.

2000-2013 arasında Türkiye'nin Cezayir'e ihracatı yaklaşık 5 kat artış göstermiştir. 2000'li yılların başlarında dış ticaret dengesi Türkiye aleyhine açık verirken, 2000'li yılların ortalarından itibaren sürekli Türkiye lehine fazla vermeye başlamıştır. 2012 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Cezayir'e en fazla ihraç ettiği ürün grubu motorlu kara taşıtlarıdır. Türkiye'nin Cezayir'den en fazla ithal ettiği ürün grubu ise, petrol gazları, doğal gaz ve diğer gazlar grubudur. Bu ürün grubunu, petrol ve petrolden elde edilen ürünler takip etmektedir. Bu iki ürün grubunun Türkiye'nin Cezayir'den yaptığı toplam ithalatın içerisindeki payının oldukça yüksek (yaklaşık %98) olduğu görülmektedir. Türkiye genellikle Cezayir'e imalat ürünleri satmakta bu ülkeden ise doğal kaynak ürünleri satın almaktadır.

2000-2013 arasında Türkiye'nin Fas'a ihracatı yaklaşık 17 kat, bu ülkeden ithalatı ise, yaklaşık 8 kat artış göstermiştir. Aynı dönemde Türkiye ile Fas ticaretinde 2000 yılı dışındaki diğer tüm yıllarda dış ticaret dengesi Türkiye lehine fazla vermiştir. 2012 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Fas'a en fazla ihraç ettiği ürün grubu tekstil ürünleri iken, en fazla ithal ettiği ürün grubu ise, inorganik kimyasallardır.

Türkiye'nin Tunus'a ihracatı 2000-2013 yılları arasında yaklaşık 5,5 kat artarken, aynı dönemde bu ülkeden ithalatı da yaklaşık 4,5 kat artış göstermiştir. Türkiye ile Tunus ticaretinde dış ticaret dengesi sürekli Türkiye lehine fazla vermektedir. 2012 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Tunus'a en fazla ihraç ettiği ürün grubu tekstil ürünleri iken, en fazla ithal ettiği ürün grubu mineral kimyasal gübrelerdir. Türkiye'nin Tunus'tan yaptığı toplam ithalatın üçte birini mineral kimyasal gübreler oluşturmaktadır.

Kuzey Afrika bölgesinde siyasi istikrarın sağlanmasıyla birlikte Türkiye'nin bölge ülkelerine ihracatının daha da artacağı söylenebilir. Bölgenin yeniden yapılanma sürecindeki ihtiyaçları dikkate alındığında, bölge ülkelerine ihraç potansiyeli en yüksek ürün grubu olarak demir ve çelik öne çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

BERKSOY, B. O, (2012) Sektörel Olarak Komşu Ülkelerde Türkiye'nin İhracat Potansiyeli, İstanbul Ticaret Odası Yayınları Yayın No: 2012-28. İstanbul.

EGÜN, K.Ö ve T. İNANLI (2011), Kuzey Afrika Krizinin Türkiye Ekonomisine Etkisi, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Araştırma Raporu. Mart.

ÖZDEN, Y.S. (2013), Fas Ülke Raporu, <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=6A92AD> (Erişim tarihi: 05.06.2014).

SEYİDOĞLU, H. (2009), Uluslararası İktisat, Geliştirilmiş 17. Baskı, Güzem-Can Yayınları, İstanbul.

SÜMER, G. (2014), Kuzey Afrika Pazarı Araştırması, www.fka.org.tr/ (14.02.2014)

SEZGİN, T. (2013a), Libya Ülke Raporu, <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=609ABC9644> (Erişim tarihi: 01.06.2014).

SEZGİN, T. (2013b), Cezayir Ülke Raporu: Cezayir, <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=6F96A48E5C849D> (Erişim tarihi: 05.05.2014).

TAŞTEPE BİLGİ, Z. (2013), Mısır Ülke Raporu, <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=61376F9CE15C9D> (Erişim tarihi: 01.06.2014)

T.C. Ekonomi Bakanlığı (2014a), Ülke Sunumu: Mısır, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/B18692BD...> (Erişim tarihi: 11-06-2014).

T.C. Ekonomi Bakanlığı (2014b), Ülke Sunumu: Libya, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/B1782CBE...> (Erişim tarihi: 11-06-2014).

T.C. Ekonomi Bakanlığı (2014c), Ülke Sunumu: Cezayir, (<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/2120C8BD...>) (Erişim tarihi: 11-06-2014).

T.C. Ekonomi Bakanlığı (2014d) Ülke Sunumu: Fas, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/B131AOBD...> (Erişim tarihi: 11-06-2014).

T.C. Ekonomi Bakanlığı (2014e) Ülke Sunumu: Tunus, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/B1AOA66C...> (Erişim tarihi: 11-06-2014).

T.C. Ekonomi Bakanlığı, (2013), Dış Ticaret ve Başlıca Ekonomik Göstergeler 2012, Ankara, Şubat.

Türkishtime Global Export MENA (2013), “MENA Türkiye’yi Çağırıyor”, Haziran, <http://timakademi2023.org/wp-content/themes/a23/doc/...> (Erişim tarihi: 01.04.2014).

UNCTAD, (2013), Economic Development in Africa Report 2013 Intra-African Trade: Unlocking Private Sector Dynamism, United Nations.

WTO, (2013), Trade Profiles, www.wto.org/statistics (10.02.2014).